

Список літератури

1. Колісник О. В. Особливості втілення української ментальності в духовному просторі національної культури / О. В. Колісник. – К. : Науковий світ, 2000. – 57 с.
2. Нагорна Л. П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії / Л. П. Нагорна. – К. : Стило, 1998. – 278 с.
3. Феномен нації: основи життєдіяльності / за ред. Б. Попова. – К. : Знання, 1998. – 262 с.
4. Храмова В. Передмова / В. Храмова // Шлемкевич М. Загублена українська людина / М. Шлемкевич. – К. : Фенікс, 1992. – С. 3–11.
5. Политология. Энциклопедический словарь / сост. и общ. ред. Ю. И. Аверьянова. – М. : Изд-во Московского коммерческого университета, 2013. – 432 с.
6. Рудакевич О. М. Національна політична культура: теорія, методологія, український досвід / О. М. Рудакевич. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2010. – 456 с.
7. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К. : Вид-во Орії при УКСП Кобза, 1992. – 230 с.
8. Грушевський М. На порозі нової України / М. Грушевський. – К. : Українське Історичне Товариство, 1918. – 278 с.
9. Бичко А. Менталітет української нації, український менталітет / А. Бичко // Етнонаціональний розвиток України: терміни, визначення персоналії / відп. ред.: Ю. І. Римаренко. – К. : АН України, Ін-т держави і права, 1993. – С. 451–470.
10. Цимбалістий Б. Родина і душа народу / Б. Цимбалістий // Українська душа. – Нью-Йорк – Торонто : Ключі, 1956. – С. 26–43.

N. Novikova

MENTALITY AS DETERMINANT OF POLITICAL CULTURE UKRAINE

In the article the problem of the genesis and functioning of mentality in the phenomenon of spiritual life of the nation, particularly the impact on the mentality of the formation nation political culture.

Keywords: mentality, political culture, national character, political experience, political traditions.

Матеріал надійшов 25.10.2015

УДК 327.8+321.7(477)

Сухорольська І. Ю.

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ НА ПРОЦЕС ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано можливості громадської (публічної) дипломатії як інструменту утвердження демократії та протистояння авторитарній пропаганді в Україні. Розглянуто чинники демократизації, пов'язані із зовнішніми інформаційними впливами, виявлено позитиви та недоліки західної громадської дипломатії в цій сфері.

Ключові слова: громадська дипломатія, публічна дипломатія, демократизація, поширення демократії, пропаганда.

Вступ

Розпад Радянського Союзу надав можливість радянським республікам, а також іншим країнам Східного блоку самостійно формувати власну систему державної влади на демократичних

© Сухорольська І. Ю., 2015

засадах. Однак не всі скористалися цим історичним шансом. Через чверть століття після згаданих подій можемо констатувати невинуватість оптимістичних прогнозів щодо остаточної перемоги демократії в цьому регіоні. Більшість пострадянських країн, з-поміж яких і Україна, не

з змогли повною мірою використати інструментарій реформ для поступового переходу від авторитарного до демократичного політичного режиму. Окремі держави набули виразно недемократичних рис, а в інших – відносно успішні демократичні зрушення змінювалися черговими авторитарними ініціативами.

Дослідження, пов'язані з труднощами переходу до демократії пострадянських країн, здебільшого зосереджені на проблемах трансформації влади і побудови громадянського суспільства (ГС). Указані елементи, безсумнівно, є ключовими, але недостатніми для становлення консолідованої демократії. Крім цього, події в Україні протягом останнього десятиліття актуалізують розгляд проблеми підтримки населенням демократичних перетворень в умовах зовнішньої агресії.

Чергове загострення протистояння демократичного і недемократичного світів спонукає замислитися над можливостями та значенням громадської дипломатії (ГД) для утвердження демократії та протидії агресивній пропаганді. Тому метою цієї статті є оцінити позитиви і недоліки ГД Заходу для підтримки демократії в Україні та запропонувати способи її вдосконалення в умовах пропаганди з боку Російської Федерації. Для цього спершу слід розглянути проблеми демократизації, особливо ті, які прямо чи опосередковано пов'язані із зовнішніми інформаційними впливами.

Стаття базується на публікаціях західних та вітчизняних дослідників із питань демократизації та становлення громадянського суспільства (Л. Даймонд, Я. Зельонка, Т. Карл, К. Коен, М. Круль, В. Мішлер, М. Платтнер, Р. Роуз, С. Хантінгтон, П. Шміттер), впливу громадської дипломатії на ці процеси (С. Епштейн, Г. Керн, М. Кокс, Дж. Най, Н. Серафіно, Е. Шатц), а також значення політичної культури для демократичних перетворень (Г. Алмонд, С. Верба, Ф. Фукуяма, А. Романюк, Ю. Сокирка, А. Соловей).

Особливості демократизації України в умовах зовнішнього впливу

Різке збільшення кількості демократичних держав світу впродовж останньої чверті ХХ ст. зумовило поширення та утвердження на Заході ідеї незворотності демократизації як глобального явища. Зокрема, за даними авторитетного проекту «Polity IV», кількість демократичних держав збільшилася із 33 у 1976 р. до 89 у 2005 р., у той час як автократій зменшилася із 82 у 1976 р. до 23 у 2005 р. [24]. Така тенденція

дала змогу Ф. Фукуямі у 1989 р. зробити висновок про остаточний триумф ліберальної демократії та про кінець історії. Натомість С. Хантінгтон трактує ці процеси як третю хвилю демократизації, зумовлену політичними, економічними, релігійними чинниками. Важливе місце в його концепції посідають зовнішні чинники, зокрема зміна політики провідних світових акторів та демонстраційний ефект від демократичних переходів в інших країнах [17, с. 44].

Природним, але все ж для багатьох несподіваним завершенням третьої хвилі демократизації став розпад Радянського Союзу в 1991 р. Після цього втратило актуальність усталене переконання, що комунізм є головним конкурентом ліберальної демократії. Натомість очевидним стало те, що комуністичні режими, як вдало зазначає М. Платтнер, давно дезінтегрували зсередини [10, с. 82]. Однак неспроможність та крах радянської версії комунізму не призвели до автоматичного становлення демократії в колишніх республіках СРСР. Більшість із них (окрім Балтійських країн) зазнали невдачі в реалізації проєктів поступового переходу до демократії шляхом реформ. Знаковим для європейських країн экс-СРСР стало поступове і впевнене «сповзання» Росії в авторитаризм, починаючи з приходу до влади В. Путіна, і, як наслідок, закономірне загострення конфлікту між авторитарною Росією та її сусідами, які все ж, попри труднощі посткомуністичних трансформацій, схиляються до демократичних сценаріїв розвитку.

Неоднозначність регіональних та національних політичних процесів актуалізує дослідження чинників, які впливають на демократизацію колишніх комуністичних країн. Серед їхнього різноманіття можна виділити історичні (національна єдність, політичні традиції, демократичний досвід), соціально-політичні (рівень розвитку громадянського суспільства, якість та здатність політичної еліти здійснювати демократичні перетворення, обрані стратегії й тактика їхніх впроваджень), економічні (економічна конкуренція, захист майнових прав, диверсифікованість та рівень розвитку економіки), культурні та релігійні [8, с. 117–118; 21; 31]. Також слід виокремити зовнішні чинники, як-от: 1) політична ситуація в державах, які є регіональними чи світовими лідерами, сусідніх країнах та в міжнародній системі загалом; 2) цілеспрямований вплив указаних міжнародних акторів на політичну систему конкретної країни. Саме зовнішні чинники демократизації є предметом нашого зацікавлення в межах цього дослідження.

Демократичні держави Заходу, насамперед США, проголосили поширення демократії в усьому світі стратегічною метою своєї зовнішньої політики, успішність досягнення якої відображається на різноманітних сферах, головню на економіці та безпеці. Їхня діяльність у цьому напрямі після завершення Другої світової війни далеко не завжди відповідала декларованим принципам, що давало обґрунтовані підстави для критики Америки ідеологічними конкурентами. Попри це, вплив Заходу на становлення демократії у світі впродовж цього часу можна вважати ключовим. Також важливу роль у справі поширення демократичних ідей відіграє система міжнародних глобальних інституцій, яка, за твердженням С. Хантінгтона, слугує забезпеченню передусім інтересів західних країн [16, с. 43], зокрема й домінування західної моделі співжиття. З іншого боку, потужні автократії намагаються посилити своє становище в міжнародних відносинах шляхом впливу на країни, які перебувають у «зоні їхніх інтересів».

Розглянемо особливості процесу демократизації в Україні на рівнях владних інститутів, громадянського суспільства та населення. Щодо першого, то загальною проблемою є лише формальна демократичність створених владних структур, за фасадом якої зберігається стан невизначеності [8, с. 138]. Дослідник Я. Зельонка виділяє такі основні проблеми державних інститутів, як: от: слабка громадянська підтримка, низька професійна кваліфікація чиновників, а також виснажлива внутрішня боротьба [4, с. 271]. У 2010-х рр. у Росії та Україні остаточно справдилися побоювання щодо можливості рецидиву диктатури, чому посприяло перетворення парламентів у бутафорні та маніпульовані з боку президентів органи. Не виправдалися також сподівання на незалежність судової влади, особливо конституційного суду, який покликаний вирішувати політичні й правові суперечності, що є ключовими для демократичного ладу [4, с. 278]. Показовою є ситуація в Україні, де якраз сумнівне рішення Конституційного Суду 2010 р. щодо скасування конституційної реформи сприяло утвердженню авторитаризму та, зрештою, призвело до гострого конфлікту під час Євромайдану.

Невід'ємним аспектом демократії є розвинуте громадянське суспільство. У цій сфері України вдалося досягти помітних успіхів. Як зазначається в одному із звітів «Freedom House», власне ГС є головною опорою демократії в нашій державі [25, с. 652]. На фоні інших невтішних показників, які в сукупності визначають рівень демократії (наприклад, показники демократичного

урядування, судової системи та рівня корупції в Україні, Росії та Білорусі радикально відрізняються від інших європейських країн у гірший бік), показник розвитку громадянського суспільства тут є значно вищим. У 2014 р. він змінився в бік покращення та наближається до рівня окремих членів ЄС (Болгарії, Хорватії, Угорщини, Румунії) [26, с. 13].

Так само індекс сталості розвитку інститутів громадянського суспільства, розроблений USAID, дає підстави стверджувати, що ГС України перебуває на приблизно одному рівні з країнами Південної Європи (а також Угорщиною та Словенією) і значно випереджає в розвитку інші держави-учасниці СНД [34, с. 9]. Більше того, за рівнем громадського представництва, котрий відображає впливовість ГС на публічну політику, Україна входить до групи найбільш розвинутих за цим критерієм країн колишнього Східного блоку [34, с. 255]. Тому закономірним є несприйняття громадянським суспільством України авторитарних способів правління з боку органів державної влади, результатом чого стали такі значущі у світовому та європейському контексті події, як Помаранчева революція та Євромайдан.

Ще одним важливим чинником демократизації є її підтримка широкими верствами населення. Новий режим може стати сталою демократією лише тоді, коли схвалюється більшістю громадян. Натомість домінуюча підтримка недемократичних альтернатив породжує ризик ліквідації демократії через виборчий процес чи дії еліт [29, с. 92]. Саме цей чинник створює постійну загрозу демократизації в Україні протягом усього часу незалежності та змушував діяти в такій системі координат продемократично налаштовану частину еліт. Зокрема, йдеться про голосування громадян за партії, які відкрито протиставляють себе демократичному світу. Подібно можна розцінювати й обрання В. Януковича на посаду Президента України у 2010 р. Крім того, прихильність населення до так званої сильної влади стимулює режим діяти в напрямку «затискання гайок» та згорання свобод. За результатами соціологічного опитування фонду «Демократичні ініціативи», яке проводилося в травні 2013 р. незадовго до кривавих подій на Євромайдані, майже 35 % населення вказали на потребу «сильної руки», а інших 23 % визнали, що за певних обставин слід зосередити всю повноту влади в одних руках [2]. У ще одному опитуванні 54 % населення погодилися з думкою, що кілька сильних лідерів можуть зробити для країни більше, ніж усі закони та дискусії [9]. За даними Світового дослідження цінностей,

чисельність прихильників влади сильного лідера, не залежного від парламенту та виборів, з 1996 р. до 2011 р. в Україні зросла майже вдвічі (з 38 % до 71 % опитаних) [35].

Як зазначає Дж. Пламенац, найсуттєвішою загрозою демократії є не протилежна політична система, а «бутафорська демократія» [6, с. 432]. В умовах нерозуміння більшістю суті демократії невдоволеність існуючим гібридним режимом у пострадянській країні радше схиляє населення до недемократичних альтернатив, у той час як у консолідованих демократіях це породжує потребу зробити інституції демократичнішими [29, с. 99]. Недостатня увага до таких питань як із боку влади, так і її західних партнерів є однією з головних причин ускладнення процесу демократизації в Україні.

Успіхи посткомуністичних трансформацій України в одних сферах та невдачі в інших можна пояснити моделлю Ф. Фукуями, котрий виділяє чотири рівні, на яких повинна відбутися консолідація демократії (ідеологія, інститути, громадянське суспільство, культура) [15, с. 389–390]. Процеси на цих рівнях проходять із різною швидкістю та неоднаково піддаються зовнішньому впливу. Соціальні та культурні патології пострадянського суспільства, які у вказаній моделі так чи інакше стосуються всіх рівнів, найважче подолати саме на рівні культури [15, с. 392]. Зовнішня агресія Росії, що супроводжується тотальною пропагандою, основою котрої є маніпулювання історією та спільним минулим, лише посилює актуальність цієї проблеми.

Громадська дипломатія Заходу в пострадянській Україні

Громадська дипломатія, яка є цілеспрямованою діяльністю держави та навколдержавних структур із метою налагодження діалогу та впливу на іноземну аудиторію, як явище має давнє коріння. У сучасному розумінні прийнято вважати, що концепція ГД саме під такою назвою (англ. public diplomacy) була сформована у 60-х роках у США. У 1963 р. директор Інформаційного агентства США Едвард Мурроу визначив громадську дипломатію як взаємодію передусім із позаурядовими особами та організаціями [27, с. 107]. У різні періоди свого розвитку ГД США є тісно пов'язаною з концепцією просування демократії у світі, хоча остання становить фактично окрему сферу урядової діяльності з власними структурами і процедурами. Ще на початку 80-х років адміністрація президента Р. Рейгана розробляла план широкомасштабної

кампанії ГД з метою поширення ідеї демократії у світі, яка в результаті завершилася створенням у 1983 р. ключового органу – Національного фонду на підтримку демократії (NED) [18].

Нині громадська дипломатія і просування демократії невіддільно пов'язані в політиці Заходу (США, а також ЄС та його провідних країн-учасниць), оскільки вони покликані реалізовувати спільні зовнішньополітичні цілі. Однак можна стверджувати, що в той час як ГД робить наголос на спілкуванні з великою кількістю різноманітних цільових аудиторій, включаючи широкі верстви населення, діяльність із поширення демократії зосереджена на розвитку правової системи, політичних інститутів та громадянського суспільства [22, с. 22]. Розпад Радянського Союзу ослабив активність Заходу в межах ГД у нашому регіоні, зокрема у сфері міжнародного телерадіомовлення та програм міжнародної інформації, які до того виконували функцію контрпропаганди в умовах Холодної війни. Проблему недостатньої уваги громадської дипломатії Заходу до широких верств населення розглянемо в наступному підрозділі. Головними ж цільовими аудиторіями ГД з метою поширення демократії в пострадянській Україні стали організації громадянського суспільства, медіа, політичні та інші еліти.

Оцінюючи західний вплив на процеси в Україні у 2000-х роках, не можна залишити поза увагою феномен «кольорових революцій». Безсумнівно, що країни Заходу, а особливо США (включаючи як урядові, так і неурядові структури), надавали значну політичну, фінансову допомогу, реалізовували навчальні програми та проекти інформаційної підтримки демократично налаштованим елітам та громадським організаціям. Проте питання, наскільки така діяльність зумовила чи вплинула на внутрішньополітичну ситуацію в Україні, зокрема й на революційні протести, залишається відкритим. Принаймні можна стверджувати, що західне фінансування є ключовим для більшості українських громадських організацій [14]. За оцінкою USAID, фінансова життєздатність неурядових організацій (НУО) є їхнім найвразливішим місцем [34, с. 226] і без західних коштів багато організацій, які беруть участь у політичному процесі, зіштовхнулися б із значними труднощами.

Критики концепції поширення демократії звикли робити акценти на її відірваності від реальних принципів демократії. Вони стверджують, що цілі та методи США в цій сфері є далекі від декларованих, а інспіровані ззовні кольорові революції мало вплинули на реальний розвиток демократії [33, с. 23]. Такі міркування не

є достатньо обґрунтованими та не враховують загальної картини. Роль Заходу у внутрішньополітичних процесах в Україні не можна розглядати без урахування впливу Росії. Окрім загального ефекту, який спричиняє відмова великої сусідньої країни від демократичного переходу (так званий «зворотний сноуболінг» [17, с. 51]), у випадку України ми зіштовхуємося також із цілеспрямованим антидемократичним впливом. Методи Заходу, які критики позначають як пропаганду [33], не йдуть у жодне порівняння зі справжньою пропагандою з боку РФ, що базується на досвіді тоталітарного СРСР.

Природним є й те, що авторитарна влада не просто спостерігає за діяльністю зі сприяння демократизації, а створює контрструктури та контрольоване альтернативне «громадянське суспільство» [30, с. 267]. Крайнім варіантом поведінки є перешкоджання або й повне позбавлення доступу західних структур до цільових аудиторій, що є явною ознакою посилення авторитаризму в державі (прикладом чого є закони про іноземних агентів у Росії та Україні [7; 11, п. 6.2-3]). Отже, авторитарна влада не витримує відкритої конкуренції ідей, що свідчить на користь продемократичної діяльності Заходу. Що ж стосується Росії, то вона, на думку А. Зубова, не навчилася визнавати власні помилки та рухатися вперед [5, с. 22]. Це й стало однією з причин неспроможності сформулювати зрозумілу для світу альтернативну політичну ідеологію, яка могла б конкурувати з ідеями ліберальної демократії.

Події 2013–2014 рр. свідчать про те, що Помаранчева революція в Україні не була нав'язана ззовні чи розвивалася за схемою «сноуболінгу». Євромайдан спростовує вузьке розуміння феномену кольорових революцій як технологічних проєктів [20] та демонструє готовність зрілого громадянського суспільства виконувати свої функції з контролю за владою. Західна допомога була важливим чинником його становлення, але не слід вважати його визначальним [32]. Успіхи співпраці України та Заходу є обнадійливими, однак подальший розвиток ГС неможливий без покращення становища в інших сферах (ринкова економіка, демократичне урядування, незалежність суду, подолання корупції тощо), де ситуація, як уже зазначалося, є значно гіршою. Якщо ж повернутися до проблем демократизації, розв'язанню яких може сприяти ГД, то головною перешкодою на шляху консолідації демократії в Україні залишається політична культура та настрої населення загалом.

Широкі верстви населення як цільова аудиторія громадської дипломатії та пропаганди

Після закінчення Холодної війни увага Заходу до інформування масової аудиторії посткомуністичних країн та просування серед неї своїх ідей значно зменшилася. Натомість програми масового інформування, міжнародного телерадіомовлення зосередилися на нових викликах, як-от війна з тероризмом та діалог із мусульманським світом. Вважалося, що переваги Західної цивілізації разом із домінуванням масової культури США є достатніми для того, щоб забезпечити належний рівень «м'якої сили» в регіоні [28, с. 38]. Однак такий вплив є далеко не однозначним та може мати й зворотні ефекти [23]. Крім того, останні події переконливо доводять, що можна бути рупором російської антизахідної пропаганди чи її відданим споживачем і водночас користуватися всіма здобутками Західної цивілізації, включно з продукцією Голлівуду, статусними гаджетами та відпочинком на «ворожій» території. Те ж саме стосується українських ненависників «путінократії», які із задоволенням спостерігають за вигаданими подвигами російських спецпризначенців у серіалах на телеекрані.

Сучасні події навколо України виявили значні прорахунки політики Заходу в регіоні та дають змогу виділити два ключові взаємопов'язані чинники, які є значущими для подальшої реалізації ГД щодо масової аудиторії. Йдеться про агресивну інформаційну політику Росії та посттоталітарну свідомість українського населення.

Упродовж тривалого часу Заходу вдавалося не помічати створення та функціонування російської пропагандистської машини, яка робила із США та їхніх європейських союзників головних ворогів Росії та носіїв деструктивних цінностей. Як наслідок, за спостереженням багатьох, інформаційне протистояння набуло знайомих із часів Холодної війни рис. Не вдаючись у детальне дослідження багатоаспектних стратегій Кремля, відзначимо лише особливості сучасної пропаганди Росії в порівнянні з колишнім СРСР, якими є: 1) використання ідеї свободи слова на шкоду їй самій та її носіям шляхом дезінформації, маніпулювання фактами, інтернет-тролінгу тощо; 2) незв'язаність ідеологією, що означає можливість звертатися із меседжами до будь-яких антиліберальних радикальних рухів та культивувати їхні міфи; 3) застосування будь-яких засобів безвідносно до правдивості чи науковості; 4) залучення релігійних організацій та використання релігійно-духовної риторики [28, с. 6]. Особливо

вразливою для такої пропаганди є частина населення України, яка законодавством РФ охоплюється поняттям «соотечественники», тобто російськомовні громадяни, які частково чи повністю відчувають свою приналежність до сучасної Росії чи колишнього СРСР.

Глибшою є проблема, яка так чи інакше стосується практично всього українського населення, а саме нерозвиненість демократичної політичної культури, що включає нерозуміння засад демократії, схильність до недемократичних альтернатив, відсутність відчуття приналежності до демократичного світу, абсолютизація власних поглядів. Дослідники виділяють і такі ментальні характеристики українців, як конфронтаційне мислення, ерозія моральних цінностей та ідеалів, консервативність, нечітка структурованість інтересів, схильність до демагогії та політичного критиканства [13], які в основному зумовлені травмами тоталітарного минулого і не сприяють консолідації демократичного режиму. Крім того, проблемним є соціально-політичний поділ в Україні на регіональній основі, який має історичні корені та загострився внаслідок політичних процесів у 2000-х роках [12]. Усі ці особливості створюють сприятливий ґрунт для пропаганди Росії та були нею успішно використані.

Зважаючи на виокремлені чинники, спробуємо сформулювати вимоги до ефективної ГД Заходу з метою утвердження демократії в Україні. Передовсім, необхідна адекватна відповідь на російську пропаганду, оскільки остання не тільки не сприяє процесу демократизації, а й спрямована на розчленування України (міфи про українців як західний проект для послаблення Росії, штучно створену українську мову, інакшість та другосортність українців у Галичині) та дестабілізацію ситуації в регіоні. Основне завдання Заходу – це не боротьба з Росією її ж методами, а якомога ширше розкриття для масової аудиторії неправди та маніпуляцій. Зазвичай зміст російської пропаганди спростувати неважко, однак слід врахувати, що головна ставка робиться на її кількість та агресивний характер.

У цьому контексті важливо значно розширити аудиторію Західного мовлення та збільшити кількість друкованої продукції, що можна зробити за умови тісної співпраці з українськими ЗМІ та громадськими організаціями. При цьому обов'язково потрібно враховувати домінування Росії в українському інформаційному просторі за допомогою російських (а також і багатьох українських) телерадіоканалів, друкованих ЗМІ, літератури, інтернет-ресурсів. Тому закономірним стало прийняття у США Акта про

підтримку свободи в Україні 2014 р., частина восьма якого стосується розширення мовлення в країнах колишнього Радянського Союзу, насамперед російською, а також українською та румунською мовами [19]. Не менш важливим тут є і той факт, що над створенням російськомовного каналу з метою протидії російській пропаганді задумуються і в ЄС.

Громадська дипломатія Заходу повинна враховувати особливості політичної культури посттоталітарного суспільства та намагатися прищепити культуру лояльної участі, що не є легким завданням, оскільки до громадянина в демократії ставляться взаємосуперечливі вимоги: «він має бути активним, але одночасно пасивним, включеним у процес, але не занадто сильно, впливовим і при цьому шанобливим до влади» [1, с. 156]. Л. Даймонд виділяє ще й такі елементи демократичної культури, як толерантність опозиції і незгоди, бажання до співпраці, примирення і компромісу, гнучкість, помірність, ввічливість і стриманість у прихильності до будь-кого [3, с. 172]. Пріоритетного значення тут набувають освітні програми різного рівня, які Захід може ініціювати або долучитися до їх реалізації.

Інформаційні кампанії зі сприяння демократизації повинні також торкатися й рівня почуттів та емоцій, що результативно використовує Росія зі своїми міфами «величчя» («великая русская культура, язык, история»), «духовности» («Святая Русь», «широкая русская душа») тощо. Демократія має бути привабливою і захопливою. Як зазначає М. Круль, «якщо ми, демократи, загрузнемо в болоті прагматизму, ми програємо...» [6, с. 437].

Крім того, потрібно долати «відірваність» українського інформаційного простору від Заходу, спричинену історичними та мовними чинниками. Необхідно стимулювати розширення соціальних зв'язків між Україною та ЄС і США на всіх рівнях, запроваджувати привабливі й доступні програми вивчення західних мов і культури. Такі проекти мають стосуватися не лише національних еліт, а й широких мас, починаючи з молодшої школи. Ефективними у використанні можуть стати масштабні програми освітніх обмінів із географічно, лінгвістично та культурно близькими країнами ЄС.

Висновки

Досвід останніх десятиліть показує, що шлях України до демократії не був і не буде простим. Головними труднощами, які доведеться долати, залишаються невисокий рівень політичної

культури населення та російський вплив. Захід активно долучився до становлення українського громадянського суспільства, рівень розвитку якого додає оптимізму та уможливив масові протести проти утвердження авторитаризму. Проте запорукою їхнього успіху в кінцевому підсумку стали прості громадяни, які боролися за незалежність своєї держави. Ті ж самі громадяни можуть завтра легко зневіритися та, як і у 2010 р., обрати шлях «стабільності» чи «прогресивного авторитаризму».

Західній громадській дипломатії не слід недооцінювати значення цього чинника. Сучасна ситуація вимагає відмовитися від орієнтації лише на еліти чи активістів та стимулює повернення до програм широкого інформування та

розвитку населення, зокрема й із залученням українських структур і активістів. В умовах інформаційного суспільства та нав'язаної Росією інформаційної війни потрібно знаходити нові способи протидії, демонструвати громадянам безальтернативність демократичного вибору країн Європи.

Перспективними темами подальших досліджень у цьому напрямі є порівняння сутнісних характеристик російської пропаганди та західної громадської дипломатії щодо української аудиторії, вивчення позитивного досвіду міжнародного телерадіомовлення в інших регіонах світу, а також виявлення особливостей міжнародного інформування населення та пропаганди за допомогою інтернет-технологій.

Список літератури

- Алмонд Г. Громадянська культура: політичні установки і демократії п'яти націй / Г. Алмонд, С. Верба // Історія політичної думки XX–XXI століть у першоджерелах. Т. 1. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – С. 147–160.
- Громадський сектор і політика: взаємодія, нейтралітет чи боротьба? – загальнонаціональне та експертне опитування, 17–22 травня 2013 р. [Електронний ресурс] / Фонд «Демократичні ініціативи імені Льва Кучеріва». – Режим доступу: http://www.dif.org.ua/ua/polls/2013-year/gromadskii-sektor-i-politika-vzaemodija_-neitralitet-chi-borotba_---zagalnonacionalne-ta-ekspertne-opituvannja.htm. – Назва з екрана.
- Даймонд Л. Три парадокси демократії / Ларрі Даймонд // Глобальне відродження демократії. – Львів : Ахілл, 2004. – С. 163–177.
- Зельонка Я. Нові інститути у старому Східному блоці / Ян Зельонка // Глобальне відродження демократії. – Львів : Ахілл, 2004. – С. 271–288.
- Зубов А. Б. Россия: продолжение истории? / А. Б. Зубов // Полития. – 2011. – № 3 (62). – С. 22–33.
- Круль М. Де Схід зустрічається із Заходом / Марцін Круль // Глобальне відродження демократії. – Львів : Ахілл, 2004. – С. 432–438.
- О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части регулирования деятельности некоммерческих организаций, выполняющих функции иностранного агента : Федеральный закон от 20.07.2012 № 121-ФЗ [Электронный ресурс] / Официальный интернет-портал правовой информации. – Режим доступа: <http://pravo.gov.ru:8080/page.aspx?17151>. – Загл. с экрана.
- Основи демократії : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. А. Ф. Колодій. – 3-тє вид. – Львів : Астролябія, 2009. – 832 с.
- Оцінка громадянами стану демократії, 5–13 березня 2013 р. [Електронний ресурс] / Фонд «Демократичні ініціативи імені Льва Кучеріва». – Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2013-year/berezen-2013-ocinka-gromadjanami-stanu-demokratii.htm>. – Назва з екрана.
- Платтнер М. Момент демократії / Марк Ф. Платтнер // Глобальне відродження демократії. – Львів : Ахілл, 2004. – С. 81–95.
- Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян : Закон України № 721-VII від 16 січня 2014 р. (Втрагив чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/721-vii>. – Назва з екрана.
- Романюк А. Соціально-політичний поділ в Україні на територіальній (регіональній) основі / А. Романюк, Ю. Сокирка та ін. // Від соборності до незалежності: стан та динаміка інтеграції українського суспільства у контексті європейських процесів. – Львів : ЦПД, 2009. – С. 88–108.
- Соловей А. М. Політична культура сучасного українського суспільства (теоретико-методологічні виміри та суспільна практика) / А. М. Соловей, В. Ю. Штерн // Панорама політологічних студій. – 2012. – № 9. – С. 26–32.
- Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002–2011 роки : Звіт за даними дослідження / за ред. Л. Паливоди, С. Голоти. – К. : Творчий центр ТЦК, 2012. – 118 с.
- Фукуяма Ф. Первинність культури / Френсіс Фукуяма // Глобальне відродження демократії. – Львів : Ахілл, 2004. – С. 389–397.
- Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? / С. Хантингтон // Полис. – 1994. – № 1. – С. 33–48.
- Хантингтон С. Третья хвиля демократії / Семюел П. Хантингтон // Глобальне відродження демократії. – Львів : Ахілл, 2004. – С. 43–67.
- American Democracy Promotion: Impulses, Strategies, and Impacts / ed. by Michael Cox, G. John Ikenberry, Takashi Inoguchi. – Oxford University Press, 2000. – 368 p.
- An Act to Impose Sanctions with Respect to the Russian Federation, to Provide Additional Assistance to Ukraine, and for other Purposes (Ukraine Freedom Support Act of 2014). H. R. 5859 [Electronic resource] / Congress of the United States of America. – Mode of access: <http://www.opencongress.org/bill/hr5859-113/text>. – Title from the screen.
- Beissinger M. Structure and Example in Modular Political Phenomena: The Diffusion of Bulldozer/Rose/Orange/Tulip Revolutions / Mark R. Beissinger // Perspectives on Politics ; American Political Science Association. – 2007. – Vol. 5, № 2. – P. 259–276.
- Cohen C. Democracy / Carl Cohen. – Athens : University of Georgia Press, 1971. – 302 p.
- Epstein S. B. Democracy Promotion: Cornerstone of U.S. Foreign Policy : CRS Report for Congress [Electronic resource] / Susan B. Epstein, Nina M. Serafino, Francis T. Miko. – Mode of access: <http://www.fas.org/sfp/crs/row/RL34296.pdf>. – Title from the screen.
- Kern H. L. Opium for the Masses: How Foreign Media Can Stabilize Authoritarian Regimes / Holger Lutz Kern, Jens Hainmueller // Political Analysis. – 2009. – Vol. 17, № 4. – P. 377–399.
- Marshall M. Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800–2013 [Electronic resource] / Monty

- G. Marshall, Ted Robert Gurr. – Mode of access: <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm>. – Title from the screen.
25. Nations in Transit 2014 – Ukraine [Electronic resource] / O. Sushko, O. Prystayko ; Freedom House. – Mode of access: https://freedomhouse.org/sites/default/files/28.%20NIT14_Ukraine_final.pdf. – Title from the screen.
26. Nations in Transit 2014: Eurasia's Rupture with Democracy [Electronic resource] / S. Habdank-Kolaczowska, Z. Csaky, T. Roylance, A. Puddington ; Freedom House. – Mode of access: https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2014%20booklet_WEBSITE.pdf. – Title from the screen.
27. Nye J. Soft Power: The Means To Success In World Politics / Joseph S. Nye Jr. – New York : Public Affairs, 2005. – 191 p.
28. Pomerantsev P. The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money / Peter Pomerantsev, Michael Weiss ; Institute of Modern Russia. – New York : Digital City Services, 2014. – 44 p.
29. Rose R. Democracy and Its Alternatives: Understanding Post-Communist Societies / Richard Rose, William Mishler, Christian Haerperfer. – Cambridge : Polity Press, 1998. – 272 p.
30. Schatz E. Access by Accident: Legitimacy Claims and Democracy Promotion in Authoritarian Central Asia / Edward Schatz // International Political Science Review. – 2006. – Vol. 27, № 3. – P. 263–284.
31. Schmitter P. C. What Democracy Is ... and Is Not / Philippe C. Schmitter, Terry Lynn Karl // Journal of Democracy. – 1991. – Vol. 2, № 3. – P. 75–88.
32. Shapovalova N. Assessing Democracy Assistance: Ukraine [Electronic resource] / N. Shapovalova ; FRIDE. – Mode of access: http://fride.org/download/IP_WMD_Ucrania_ENG_jul10.pdf. – Title from the screen.
33. Sussman G. Branding Democracy: U.S. Regime Change in Post-Soviet Eastern Europe / Gerald Sussman. – Peter Lang, 2010. – 232 p.
34. The 2013 CSO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia, 17th Edition. – USAID, 2014. – 264 p.
35. World Values Survey. Wave 6 2010–2014, Wave 3 1995–1998 [Electronic resource] / World Values Survey Association. – Mode of access: <http://www.worldvaluessurvey.org>.

I. Sukhorolska

IMPACT OF PUBLIC DIPLOMACY ON THE PROCESS OF DEMOCRATIZATION IN UKRAINE

The potential of public diplomacy as an instrument for consolidating democracy and counteracting authoritarian propaganda in Ukraine is examined in the paper. Factors of democratization related to external information influence are considered, strengths and drawbacks of Western public diplomacy are defined.

Keywords: public diplomacy, democratization, democracy promotion, propaganda.

Матеріал надійшов 26.02.2015